

Õpetaja ütles. Linnart Mälli 80. sünniaastapäeva puhul

Tarmo Kulmar

Vaatasin läbi mõned Linnart Mälli kirjasõnas ilmunud arvamused, mis jäävad aastate taha. Tsiteerida oleks paljutki. Keskendusin siiski vaid järgmistele, eriti silma torganud teemadele: õppimine, otsekoheesus, eesti keel, ajaloolase mõtteselgus ja ausa poliitika võimalikkus. Oli ka endal üht-teist juurde meenutada. Ja kuidagi ei saa mööda tema seisukohtade võrdlemisest lausa asjakohaste, Mälli enda tõlgitud mõttesalmidega Konfutsiuse teosest *Vesteid ja vestlusi (Lunyu)*.

Õppimine

Linnart Mäll pidas õppimist inimese elu kõige tähtsamaks tegevuseks.

Õpetaja ütles: „Õppida / ometi pidevalt korrata / eks see ole nauding / sõbrad on olemas / tema tuleb kaugest kaarest / eks see ole rõõm / inimesed ei mõista teda / ometi ei kibestu / eks ta ole õilis“ (Konfutsius. *Vesteid ja vestlusi (Lunyu)*, I: 1).

Järgnev Konfutsiuse mõte peegeldab üllatava täpsusega Mälli enda kujunemislugu:

Õpetaja ütles: „Olin viieteistkümnene / ometi ihkasin õppida / olin kolmekümnene / ometi püsisin jalul / olin neljakümnene / ometi ei eksi-

nud / olin viiekümnene / ometi mõistsin taevatahet / olin kuuekümnene / ometi hoidsin kõrvad lahti / olin seitsmekümnene / ometi järgisin südamesoovi / ei rikkunud tava“ (Konfutsius, *op. cit.*, II: 5).

Seoses Linnart Mälli 70. sünnipäevaga kultuurilehes Sirp ilmunud intervjuus tunnistab ta, kuidas temagi aja jooksul õppis, rääkides samal ajal humanistlike baastekstide kontseptsioonist, mille väljatöötamise eest ta sai Eesti teaduspreemia:

Humanistlike baastekstide idee tuli [---] pärast Konfutsiuse tõlke valmimist aastal 1988. Tunnistan, et suhtusin algul Konfutsiusse teatud eelarvamusega, ei pidanud tema tekste eriti oluliseks. Mida enam ma aga nendega tegelesin, seda selgemaks sai, et „Lunyu“ näol on tegemist inimkonna ajaloo ühe kõige olulisema tekstiga just selle jõuliselt väljendatud humanismi tõttu. Varem olin tõlkinud Laozi „Daodejingi“ (1979), mis ei ole humanistlik baastekst: seal rõhutatakse inimeseüleseid jõude, millele inimene peab ennast allutama (Läänemets 2008).

Küsimusele, miks on *Daodejingi* rohkem hinnatud ja nn sügavamaks tekstiks peetud, vastas Mäll:

Inimene ei taha oma probleemidega tegelda ning siis ta ootab ja otsib midagi „kõrgemat“, et võtta seda oma „igatsevasse hinge“ (*Ibid.*).

Õpetaja ei rääkinud / imedest / vägitegudest / segadustest / vaimudest (Konfutsius, *op. cit.*, VII: 21).

Linnart Mäll küsis vahel teoloogiatudengitelt naljatoonis: „Noh, kuidas teil siis mütoloogilise olendi tundmaõppimine läheb?“ Ega Mäll ise ateist ei olnud. Ühes intervjuus vastas ta küsimusele, kas ta usub jumalat: „Muidugi, kuid mitte niisugust, nagu tavaliselt usutakse, ja usun ka omamoodi.“ (Liivimaa Kroonika). Isikupärane mõtlemine kehtis Mällil teistegi asjade kohta. Nagu Carl Gustav Jung, ei uskunud ka tema materiaalse UFO-de olemasolu, pidades seda kollektiivseks illusiooniks. Kord ütles ta, et kauges tulevikus tulevad tähtedevahelised lennud kindlasti, kuid mitte suurte rauakolakatega, vaid kuidagi teisiti, kui inimkond on kõrgemale vaimsele tasandile jõudnud.

Mäletatavasti pidas Linnart Mäll 1980. aastate algul ülikooli orientalistikaringi tegevuses tähtsaks võitlust nn külämüstikaga ehk Eestis

üha enam vohama hakkava esoteerikahuviga, mis tugines aga Ida tekstide kaudtõlgetele. Ka 2008. aasta intervjuus toonitas ta, et „alahinnata ei saa [---] igasuguste pseudovoolude [---] mõju, mille side tõelise Ida vaimukultuuriga on küsitav“ (Läänemets 2008). Ent küsimusele, kas nende vastu peaks võitlema, vastas ta:

Ei pea. Võitlema ei pea millegi vastu. Iga inimene väärrib seda, mida ta järgib. Teiseks on teada, et tõeline vaimsus on alati jäänud ja jääb ka tänapäeval vähemuse huviorbiiti. Nii mõnigi inimene on alustanud pseudoõpetustega ja jõudnud oma arengus välja tõelisteni. Eestis on olukord minu meelest üsna normaalne (*Ibid.*).

Mäll õppis kogu elu nagu Konfutsiuski.

Ausaks jäämine. Lubadused ja teod

Õpetaja ütles: „Teed iseenda sirgeks / suudad teisi valitseda / ei tee isennast sirgeks / kas saad teisi sirgeks teha“ (Konfutsius, *op. cit.*, XIII: 13).

Linnart Mälli ausameelseid seisukohti võib lugeda ühest 1995. aastal ilmunud intervjuust:

Mis on teie parim iseloomujoon? — Otsekoheus.

Mida sõbrad teile ette heidavad? — Liigset otsekoheust.

Mis asja kardate? — Alatust.

Mis asja vihkate? — Kui midagi, siis karjerismi. Ükski suundumus ei ole maailmas nii palju häid inimesi ära rikkunud ja kõigil aegadel ikka ühtemoodi (Liivimaa Kroonika).

Õpetaja ütles: „Õilis / on kohane / lihtnimene / on omakasupüüdlik“ (Konfutsius, *op. cit.*, IV: 16).

Linnart Mäll küsis 1972. aastal ühelt tudengilt, kes tahtis ÜTÜ orientalistikasektsioonist lahkuda, sest KGB hakkas juhendajat, kelleks oli Mäll, taga kiusama: „Kuidas siis on, kas te hakkate ka nüüd renegaadiks?“ Kuuldavasti oli toimunud avameelne vestlus; inimene võttis julguse kokku ja jäi üliõpilaste teadusühingusse edasi. Küll aga lõpetas

Mäll suhtlemise ühe oma toonase andekama õpilasega, kes otsustas kommunistlikusse parteisse astuda.

Õpetaja ütles: „Õilis / viivitage sõnadega / kiirustagu tegudega“ (Konfutsius, *op. cit.*, IV: 24).

„Täida lubadusi, kui oled lubanud,“ ütles Mäll tihti oma õpilastele, „ära venita ja ära keeruta, kui oled tegemisega hiljaks jäänud!“ Taas löik vanast intervjuust:

K: Kas suudate mõista inimesi, kes lähevad vanasõnast „Hea mees, kes lubabki“?

V: Ei suuda, sest sellised inimesed teostavad vaid iseennast, mitte ideaale. Kuid üks vanaaja väga tark mees — Konfutsius — on öelnud: „Enne teod, siis sõnad.“ (Tartu Postimees).

Kord 1970. aastate lõpul ütles ta kellelegi noorele literaadile, kes rõõmsalt teatas, mida kõike ta varsti kirjutama ja tõlkima hakkab, eesti vanasõna: „Enne mune, siis kaaguta!“ Ega Mäll ise ei kuulutanud kunagi laialt, millega ta tegeleb, ja kui raamat ilmus, küll siis oli kõigil imestamist. Nii sündis 1977. aastal, kui *Dhammapada* tõlge Loomingu Raamatukogus ilmus, samuti 1979. aastal pärast *Daodejingi* üllitamist ja hiljemgi.

Keeletäpsus ja eesti keel

Õpetaja ütles: „Õpib / ometi ei mõtle / tulemuseks kõledus / mõtleb / ometi ei õpi / tulemuseks jõledus“ (Konfutsius, *op. cit.*, II: 15).

Linnart Mäll nõudis, et tuleb hoiduda poliitkorrektsetest veiderdamistest. Ta heitis nõukogude ajal mõnikord sel puhul naljagi, kui pidi ettekannet pidama: „Seltsimehed ja seltsinaised!“ Teda pahandasid väga orjalikud tõlked vene ja inglise keelest, samuti igasugused nõrgema või tugevama poliitkorrektse või eurobürookraatliku varjundiga väljendid, nagu jätkusuutlikkus, terviklahendus, eakas, erivajadus, mustanahaline

jne, samuti ingliskeelsete otseväljendite, nagu *spin doctor*, *start up*, *pop up* jt ülevõtmine, mida saab eesti keeles lihtsalt ja selgelt ära öelda.

Õpetaja ütles: „Viga on / ometi ei paranda / sellest ütlen / viga“ (Konfutsius, *op. cit.*, XV: 30).

Mäll tõi korduvalt näiteid, et eesti keel loob liitsõnade moodustamisega tõlkimiseks sama soodsa pinnase kui näiteks sanskriti või saksa keel ning võimaldab ka väljendustes sootuks täpsem olla võrreldes inglise keelega, milles paljudel sõnadel on hulk kontekstist sõltuvaid tähendusi. Meenub ka pahane repliik eelmisest kümnendist, kui teatud erialadel hakati vaimustuma ingliskeelsete kursuste avamisest: „Välisüliõpilane peab õppima eesti keelt. Ma ei saa aru, mis pugemine see siin Eestis käib! Vaadake väikest Islandit, kus tudeng peab suutma teisel õppeaastal islandi keeles ainet kuulata. Ja suure Hiina tudengid õpivadki islandi keele ära — neid on seal palju soojusenergeetikat õppimas.“

Õpetaja ütles: „Ta on haritlane / ometi unistab hubasusest / temast ei tohi arvata / ta on haritlane“ (Konfutsius, *op. cit.*, XIV: 2).

Linnart Mäll on teatavasti tõlkinud eesti keelde mitmeid olulisi budistlikke tekste. Ta selgitas ikka ja jälle vajadust õppida nende teoste algkeeli, sest muidu tulevad möödatõlkimised. „Kuidas teha inimestele selgeks budismi mõistusepärasust?“ küsiti 2008. aasta Sirbis sünnipäevaintervjuus. Mäll vastas:

Budistlikud tekstid ise teevad seda. Neid tuleb mõttega lugeda ja kõik saabki selgeks. Aga selleks on vaja nende tõlkeid ja eestikeelse terminoloogia väljatöötamist (Läänemets 2008).

Ja edasi:

Paljud huvilised peavad õigeks ainult ingliskeelset budismi, sest muid keeli nad ei oska. Ingliskeelses budistlikus kirjanduses valitseb aga suur terminoloogiline segadus. Eesti budismi aluseks peab olema ikka eestikeelne terminoloogia, mis põhineb algkeeltele — paalil ja sanskritil. (*Ibid.*)

Ajaloolase mõtteselgus

Õpetaja ütles: „Õpid kultuuri / ohjeldad end kommetega / suudadki vigu vältida“ (Konfutsius, *op. cit.*, XII: 15).

Linnart Mäll nõudis alati ajaloolise tõe selget ja ausat väljaütlemist. Haljand Udami *Orienditeekonna*¹ ilmumise puhul tegi ta oma väga kiitvas arvustuses järgmise tähelepaneku:

Minu näol ei ole tegemist üleüldse kristluse idealiseerijaga, kuid siiski ei saa ma jätta tegemata paari olulist märkust. Kõigepealt, tänapäeva Lääs ei ole hoopiski mitte kristlik ja isegi mitte postkristlik. See on pigem suurejoonelisim katse [---] luua midagi sünteesitaolist, mille aluseks pole mitte võõra vältimine, vaid püüd sulatada see mingil määral iseendasse, õigemini, anda võimalus selliseks sissesulamiseks. Ja veel: selle sünteesi oluliseks osiseks on just islamimaailmast omandatu. Ühelt poolt käisid araablaste vallutussõdades allajäänud kristlased nende juures Hispaanias tarkust omandamas [---], teiselt poolt võtsid nad neilt üle idee, et sõdida ja tappa tohib ka usu nimel. Eelkõige just see andis tõuke olemuselt vägivallatuid vahendeid eelistanud kristluse militariseerumisele, mis tõi kaasa risticõjad (Mäll 2001).

Õpetaja ütles: „Harimata rahvast sõtta viia / sellest ütlen / jäta nendega hüvasti“ (Konfutsius, *op. cit.*, XIII: 30).

Linnart Mäll jälgis enne surma tähelepanelikult maailmapoliitika allhoovusi ja tundis muret peatselt vallanduvate sündmuste üle. Ta nägi ära islamiäärmusluse tõusu, kuid oli mures ka Euroopa juhtide süveneva allaheitliku „islamikorrektsuse“ pärast, ennustades ajaloolasena, mida see kõik võib Euroopale kaasa tuua.

Aus poliitika on võimalik

Õpetaja ütles: „Ilus jutt / sile pale / tõesti vähe inimlikkust“ (Konfutsius, *op. cit.*, I: 3).

¹ Haljand Udami. *Orienditeekond*. (Eesti mõttelugu, 37.) Tartu: Ilmamaa, 2001.

Samuti on Mäll korduvalt heitnud Eesti poliitikutele ette tõsiasjade pragmaatilist moonutamist. Vaid üks ammune näide.

Samasugune udujutt on väide, et Hiina pole olnud koloniaalriik. [---] Kas TRÜ ajaloo-osakonna lõpetanud Lennart Meri tõesti ei tea, et Ida-Turkestan, millest ta üle lendas, annekteeriti möödunud [19.] sajandi keskel ning uuesti pärast II maailmasõda? [---] Ning nüüd Tiibet. Kui ta kogu maailmas väga tuntud valupunkti väldib ettekäandega, et pole vaja tagasi minna kiviaega, mida sellest järeldada? Kas seda, et ta peab Dalai Laamat kiviaja hõimujuhiks? Või seda, et Tiibet on kiviajast peale Hiina koosseisus? (Mäll 1994)

Zixia² ütles: „Kui oled ametus / aega jääb üle / õpi / kui õpid / aega jääb üle / astu ametisse“ (Konfutsius, *op. cit.*, XIX: 13).

Ikka ja taas tõi Linnart Mäll eeskujuks Paneuroopa liikumise juhi Otto Habsburgi poliitilist julgust ja ettenägelikkust. Lugegem Mäll tõdemust 2003. aastal, üks päev enne Eestit külastanud Tema Keiserliku Kõrguse Otto Habsburgi kõnet Tartu Ülikooli aulas:

Meile on oluline teada, et 1983. aastal esines ta ettekandega [Euroopa Parlamendis] olukorrast Balti riikides, milles nõudis Nõukogude Liidu okupatsiooni lõpetamist. Kui paljud hirmunud kolleegid temale aru pähe panna üritades meelde tuletasid, mida Nõukogude Liit tähendab ja kas on ikka mõtet Moskvat ärritada, lausus Otto von Habsburg prohvetlikud sõnad: „Kümne aasta pärast Nõukogude Liitu enam ei ole!“ Vastu võetud otsus oli aga Habsburgi-meelne ja mis kõige tähtsam, Nõukogude Liitu ei olnudki kümne aasta pärast (Mäll 2003).

Õpetaja ütles: „Otsid omakasu / tegutsed / külvad vaenu“ (Konfutsius, *op. cit.*, IV: 12).

K: Olete tuntud kompromissituse ja otseütlemise poolest. Kas ei tule see omadus poliitikule kahjuks?

V: Tuleb ja ei tule ka. Õnneks on eriti Tartus inimesi, kellele aus poliitika on vastuvõetav.

K: Kas Teie arvates on aus poliitika võimalik?

V: Muidugi. Arvan, et see on otse vajalik. Seda on maailmale tõestanud vägagi suured poliitikud, näiteks Mahatma Gandhi.

K: [---] Kas maailmas tänapäeval ka temataolisi poliitikuid on?

² Zixia (sünninimega Bu Shang) oli Konfutsiuse õpilane (Mäll 2009, 389).

V: On küll. Võtame näiteks kas või Dalai Laama, kes on maailmas võitnud tohutu autoriteedi (Tartu Postimees).

Õpetaja ütles: „Õilis austab inimesi / rahvas saab inimlikuks / ei hülgavanu sõpru / rahvas saab ausaks“ (Konfutsius, *op. cit.*, VIII: 2).

K: Kas Eestis on siis ausad ainult lihtsad inimesed ja ausaid poliitikuid ei olegi?

V: On ikka. Otto von Habsburgi sõnul on igas riigis tipp-poliitikute seas ausaid vaid üks-kaks, allpool on neid aga palju. Tundub, et Habsburgi pakutud proportsioonid kehtivad ka Eestis (Tartu Postimees).

Õpetaja ütles: „Ta on sirge / ta ei käsuta / ometi kõik laabub / ta ei ole sirge / ometi käsutab / teda ei järgita“ (Konfutsius, *op. cit.*, XIII: 6).

Samal leheküljel loeme Riigikogu kandidaadi nr 880, Linnart Mälli (Tuleviku Eesti Erakond) valimiseelset programmilist üleskutset:

Mõned asjad on jäänud tegemata, sest selleks pole olnud võimalust. Enamikul, mis tegemata või vääralt tehtud, on aga kindlad põhjused: kuigi te ka neid teate, nimetan siiski mõned: omakasupüüdlikkus, vastutustundetudus, võhiklikkus. Nendest on võimalik lahti saada, kui valite inimesi, keda suudate kontrollida, ja neid on võimalik vältida, kui teate, keda valite! (Tartu Postimees)

Nendele lausetele ei ole võimalik tänapäevalgi vastu vaielda. Kokkuvõtteks jääb üle vaid tõdeda:

Õpetaja ütles: „Jutt jõudku kohale / see on kõik“ (Konfutsius, *op. cit.*, XV: 41).

Kirjandus

K o n f u t s i u s 2009. *Vesteid ja vestlusi. Keskmine tavaline. Suur õpetus.* Klassikalisest hiina keelest tõlkinud, eessõna, sissejuhatava artikli ja kommentaarid kirjutanud ning registrid koostanud Linnart Mäll. Tartu: Lux Orientis

L i i v i m a a K r o o n i k a 1995. Intervjuu Linnart Mälliga. — *Liivimaa Kroonika*, 23.11.1995

L ä ä n e m e t s, Märt 2008. Kui pole ego, ei ole ka vastaseid ega võitlust. Intervjuu Linnart Mälliga seoses tema 70. sünnipäevaga. — *Sirp*, 6.06.2008

M ä l l, Linnart 1994. Lennart Meri originaalitseb. — *Postimees*, 22.06.1994

M ä l l, Linnart 2001. Igavikulist ja ajalikku: Retsensioon Haljand Udami raamatule *Orienditeekond*. — *Eesti Ekspress*, 13.12.2001

M ä l l, Linnart 2003. Paneuroopa põhimõtted ja Euroopa ideaalid. — *Maaleht*, nr 24 (818), 12. 06.2003

M ä l l, Linnart 2009. Nimede seletus ja register. — *Konfutsius. Vesteid ja vestlusi. Keskmine tavaline. Suur õpetus.* Klassikalisest hiina keelest tõlkinud, eessõna, sissejuhatava artikli ja kommentaarid kirjutanud ning registrid koostanud Linnart Mäll. Tartu: Lux Orientis

T a r t u P o s t i m e e s 1995. Linnart Mäll on veendunud ausa poliitika võimalikkuses. Intervjuu. — *Tartu Postimees*, 22.02.1995